

БОЖИНА М. ИВАНОВИЋ (Титоград)

ВУК О АНТРОПОЛОШКИМ ОСОБИНАМА ЦРНОГОРАЦА

И з в о д

Вук Стефановић Карачић спада међу прве наше истраживаче који су писали о антрополошким особинама Црногораца. У овом раду се: излаже физички изглед Црногораца по опису Вука Ст. Карачића, дају подаци о тјелесним карактеристикама владике Петра II Петровића-Његоша и његових наслједника, прати процес акцелерације раста Црногораца и износи антрополошки опис Црногораца од Вукових савременика.

Vuk Stefanović Karadžić about anthropological characteristics of Montenegrins

A b s t r a c t

Vuk Stefanović Karadžić belongs to our first investigators who wrote about anthropological characteristics of Montenegrins. In the paper we present: description of Montenegrins physical look given by Vuk St. Karadžić, data about physical characteristics of bishop Petar II Petrović-Njegoš and his successors, the process of Montenegrins growth acceleration and their anthropological description given by Vuk contemporaries.

У в о д

Пишући своје познато дјело *Црна Гора и Бока Которска* (1837) Вук је у Објављенију о њему рекао: „Како за јединстве-

не људе, тако и за цијеле народе прва је и најпотребнија наука: познавати себе“.¹ Стотину година послје ове Вукове констатације, Словенац Б. Дебеvec, тврдиће да „боље познајемо развој и законитости раста и развоја биљака и животиња него пак човјека“.² Ускоро ће започети пети вијек откада постоје први подаци о антрополошким истраживањима становништва са простора садашње Црне Горе.³ Уз све то треба нагласити чињеницу да су Црногорци антрополошки испитивани не само раније него и више него и један други народ у Југославији.

Али, и поред ових констатација, све је више актуелна Вукова мисао о потреби бољег познавања себе, нарочито у нашем вијеку — вијеку научне и технолошке револуције, када се човјек и човјечанство све више интересују и баве собом. У свим наукама и свим земљама свијета проблем човјека у истраживањима заузима централно мјесто. Крајње је вријеме да се и ми много више на то усмјеримо, како бисмо што прије и што боље упознали сами себе и дали прилог „првој и најпотребнијој науци“.

У Вуково доба, Црна Гора и њено становништво снажно привлачи знатижељне иностране научнике и бројне добронамјерне, а често и малициозне, путописце. Истраживачи се диве Црној Гори, њеној природи, људима и жилавој борби Црногораца против многих, јачих и надмоћнијих непријатеља. То је управо период развоја црногорске државе, оснивања државних органа и појединих просвјетних и културних институција. Период успона и јачања државне власти, пораста међународног угледа и борбе за међународно признање Црне Горе као слободне и самосталне земље. Њене владике и господари радо позивају и примају научнике, дипломате, путописце, државне чиновнике и друге путнике из Европе, како би се и преко њих истина о овој земљи ширила, а сузбијање и негирање злонамјерне, смишљене, тенденциозне политичке сплетке и неистине. Многи од њих описују Црногорце, најчешће узгредно, и тако остављају занимљиве антрополошке описе.

Антрополошка наука у свијету, у Вуково вријеме, брзо се развија, нарочито у другој половини XIX вијека. Тада се у многим земљама Европе оснивају антрополошка друштва, која све више постају подстрекачи и центри антрополошких истраживања.⁴ У појединим развијенијим земљама настају посебне антрополошке школе. Израђују се одговарајући инструменти, скале, модели и методологија рада за поједине области ове науке.

¹ Карацић С. В.: Црна Гора и Црногорци — „Нолит“, Београд, 1972.

² Debevec B.: Telesni razvoj slovenskega ljudsko-školskega otroka. — „Prosveta“, VIII, 3, Ljubljana, 1939.

³ Razzi S.: La storia di Raugia — Вуча, 1595.

⁴ Антрополошка друштва у појединим земљама основана су: у Француској 1859, Енглеској 1863, Русији 1864, Аустрији 1869, Италији 1871.

Вук о антрополошким особинама Црногораца

Вук је, неспорно, међу првим нашим научницима који говори о физичком изгледу Црногораца. Описујући нарави и обичаје Црногораца, у дјелу „Црна Гора и Црногорци“, износи низ занимљивих података.⁵ Црногорци су по Вуку — „обично велики, стасити, јаки и здрави људи; начин живота и природа земљишта чине можда да су више мршави него гојазни, да су врло окретни и лаки“, наглашавајући да „сваки Црногорац носи бркове а браду и косу око главе до половине брију“.

Описујући основне особине Црногораца он даје још неколико занимљивих података о њиховом начину живота и физичким карактеристикама. Главна храна су „осим проје (кукурузнице) уз пост вариво, црни и бијели лук, кромпир и риба, која се држи у ово вријеме као најбоље јело; уз мрсак, сир, млијeko и месо (овчије и козје)“. Мајке доје дјецу „три године, и тек четврте морају имати допуст од цркве; неке, кад то добију, доје дјецу и пет до шест година“.

Вук, наравно, није вршио никаква егзактна антрополошка истраживања, па, разумије се, није ни оставио никаквих нумеричких података, који би послужили за даље праћење и упоређивање појединих параметара. Вукова запажања су, неспорно, драгоценна и вишеструко корисна, јер је, како он наглашава, „опис ове земље... истина кратак али израђен по властитом проматрању и црпен из несумњиво поузданијех оригиналнијех извора“. Вукова је намјера била, како каже на крају кратког увода, да „описује-мо просто, јасно и истинито без сваког романтичког кићења“.

Вук је у раду „Црна Гора и Црногорци“, говорећи о Петру II Петровићу Његошу, исправно запазио и оправдано потенцирао да су Црногорци по висини тијела међу највишим људима у Европи. Описујући Његоша Вук каже: „По спољашњости то је можда највиши и најљепши човјек у Црној Гори, а Црногорци висином раста не уступају можда ниједном народу у Европи“.

Прије објављивања рада „Црна Гора и Црногорци“ Вук је, пишући Лукијану Мушицком (1833), истакао, поред осталог, и то: „Овдје је прије шест недјеља био црногорски управитељ архимандрит и будући владика, Петар Петровић, коме нема још пуних двадесет година, а већи је и љепши, него икакав гранатир у Бечу“.

О љепоти и физичком изгледу владике Петра II Петровића Његоша писало је, поред Вука, још неколико њихових савременика.

Владисављевић Д. (учитељ у Трсту) пише (1833) за Његоша „да је младић (који је сад у новембру свршио 20 пуни година

⁵ Карацић С. В.: Црна Гора и Црногорци — Етнографски списи, „Прo-света“, Београд, 1969.

свога живота) тијелом *највиши* у Триесту, а с камилавком и панакамилавком за чудо висок и соразмјерно висини љепота кроја здрав и мушко лијеп“.⁶

Ненадовић Јб. каже за Његоша: „Године 1833. дође у Петроград. . . Кад је у Петрограду први пут изашао пред цара Николу, који беше необично висок, цар се зачуди његовом стасу, па ходећи му на сусрет повиче: „Ви сте већи од мене!“ — „Сам Господ Бог већи је од цара руског“, одговори му Владика“.⁷

Metternich М. „супруга Државног канцелара Metternicha,⁸ биљежи у дневнику 12. јануара 1837. да је као госта на ручку имала „надбискупа и суверена Црне Горе који је као цин и који мало мисли на своју бискупију, али у толико више мисли на одсијецање турских глава. . .“

Митфорд Е., члан Краљевског географског друштва у Лондону, срио се са Његошем 1839. године. Његош је за Митфорда „ванредно лијеп човјек, врло васпитан и пријатног понашања, добро обавијештен о свему и говори течно француски: има отприлике двадесет и пет година и висок је седам стопа“.⁹

„Изгледао ми је“ — каже за Његоша Лејар Х.¹⁰ — „највиши човјек кога сам икада видио, прави цин. Кажу да је био висок скоро седам и по стопа. Али он беше правилно развијен, леп и достојанствен. Разуме се да му је његов раст приличио врло добро, његов изглед беше врло племенит.“

За Штиглића Х. (1839)¹¹ Владика је „један висок човек од кога са тако складним растом вишега нисам видио“.

По Ebel W. (1842)¹² Његош је „око седам стопа висок и снажне тјелесне грађе“.

Његош се, по Фрезеру А. С.¹³ „истицао држањем и одијелом, али много више изгледом. Његов би крупан стас надмашао и најкрупнијег гардисту у трима нашим четама; а када смо сјახали, сложили смо се да је виши од седам стопа“.

⁶ Секулић Л.: Посвећење Владике Рада за епископа. — Летопис Матице српске, књ. 346, Нови Сад, 1936.

⁷ Ненадовић П. Јб.: О Црногорцима — Српска књижевна задруга, XXXII, књ. 212, Београд, 1929.

⁸ Metternich — Vinneborg R.: Ans Metternich's nachgelassenen Papieren, књ. 4, Беч, 1883.

⁹ Јовановић М. В.: Посета Његошу. — Српски књижевни гласник књ. XXVIII, бр. 10, 1912. (превод)

¹⁰ Јовановић М. В.: На Цетињу, августа 1839. — Српски књижевни гласник, књ. XVIII, бр. 6, 1907 (превод)

¹¹ Латковић В., Банашанин П.: Савременици о Његошу, Београд, 1951 (превод Радовић О.).

¹² Ebel W.: Zwölf Tage auf Montenegro, Königsberg, 1842 (превод Миловић Ј.)

¹³ Дурковић — Јакшић Јб.: Енглези о Његошу и Црној Гори, Титоград, 1963.

Владика је за Вилкисона Г. (1844)¹⁴ „обдарен величанственом висином, око 6 стопа и 8 инчи. . . Он је леп и складан према својој висини“.

Енглески научник Патон А. А. (1849) каже „млади владика био је дивовског стаса, можда шест стопа и три или четири палца висок“.¹⁵

Медаковић М., који је био у Његошевој служби, пише: „Овај владика бјеше висок и крупније кости; али обично високи људи мало су сагнути, а такав бјеше и владика, па имаше наклоност на суву болијест. . . Над лијевом обрвом види се једна биљега, а та је биљега остала од велике ране, коју је има још кано дијете од пет година, а ударила га је била маска“.¹⁶

О Његошу су писали и други савременици као о „високом и лијепом човјеку“,¹⁷ човјеку „високог и уредног стаса“,¹⁸ „особито лијепом, стаса висока“¹⁹ итд.

Било је, наравно, и оних непријатељских расположених према Црној Гори, па и Владици Петру II Петровићу Његошу. По Густаву Франку,²⁰ који је посјетио Цетиње 1839. године, „Црте владичиног лица не освајају нимало: широки облици, мале испитивачке очи, блиједа боја лица, ријетка црна брада, и нешто у изразу што прије одаје лукавство или злобу него ли одважност. . . Монсињор није у стању да стоји мирно ни један тренутак: његови покрети који, за вријеме нашег разговора од пола часа, скоро нимало нијесу стали, личили су скоро на покрете дивље звери која, затворена у кавезу, без престанка премерава узани простор који јој стоји на расположењу с десне на лијево и тако стално“.

Аустрија и Турска дуго су клеветале Црну Гору и Црногорце, говорећи да су Црногорци „варвари и шумски разбојници“. У рјечнику Брокхауса из 1827. црногорски народ се назива „простим разбојницима“.²¹

Приликом посјете саксонског краља Фридриха Аугуста II (1838), њемачки листови су хвалили краља због смјелости да ступи на црногорски простор, јер тамо живи „један варварски на-

¹⁴ Дурковић — Јакшић Љ.: Енглези о Његошу и Црној Гори, Титоград, 1963.

¹⁵ Латковић В., Банашанин П.: Савременици о Његошу, Београд, 1951.

¹⁶ Медаковић М.: П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски. Нови Сад, 1882.

¹⁷ Kohl J. G.: Reise nach Istrien. — Dalmatien und Montenegro, Dresden, 1851. (превод Миловић Ј.)

¹⁸ Љубиша: М. С. Сени Петра Петровића Његоша, Владике црногорског и спаситеља славенског. — Архив за повестницу Југославије, Загреб, 1852.

¹⁹ Латковић В., Банашанин П.: Савременици о Његошу, Београд, 1951. („Успомене“ Стратимировића Б.)

²⁰ Селесковић М. Т.: Посета Густава ритера фон Франка Његошу. — Летопис Матице српске, књ. 306, св. 1, Нови Сад, 1925.

²¹ Миловић Ј.: Петар II Петровић Његош у свом времену. — ЦАНУ, Посебни радови, књ. 5, Титоград, 1984.

род, крволочан и вјероломан, који презире странце и закључак је да је краљ остао жив благодарећи само свом високом положају“.²²

Независно од претјеривања, у позитивном или негативном смислу, добронамјерно или злонамјерно, Његош је, према остеоолошким истрагама, заиста био изразито високог раста, особито за своје вријеме. Одликовао се натпросјечном висином и складно развијеним тијелом, што га је, неспорно, издвајало чак и у односу на Црногорце, који су и тада били међу највишим народима у свијету. Такав закључак се изводи на основу: (1) стварно измјерене висине тијела ондашњег становништва и (2) на основу остеоолошких испитивања и израчунате висине скелета црквених и свјетовних великодостојника и истакнутих личности из Црне Горе и владајуће куће Петровића.

Његош је по висини тијела био много изнад просјечне висине тадашњих Црногораца, нарочито када би на глави носио камилавку и панакамилавку. И отац Владике Рада, Томо Марков Петровић, по опису Бана М. (1848), „бијаше висок, крупан, леп старац, који опетињаше на јунаке Омирових времена“.²³ Тома Маркова посјетио је Чакра Е., десет година касније, па пише: „Беше то висока узраста, мало погрбљених плећа, седим власима украшена старина“.²⁴

Данас се поуздано зна, на основу испитивања скелета,²⁵ да је Владика Раде био знатно виши од неких својих претходника и насљедника.

Књаз Данило Петровић имао је висину тијела од 161,1 цм, израчунату на основу скелета, методом Манувријера. Он је био око 20 цм нижи од владике Петра II Петровића Његоша.

Велики војвода Мирко Петровић, отац књаза Николе, имао је висину тијела 163,4 цм, и био је нешто виши од књаза Данила, али много нижи од Његоша. Мјерења костију књаза Данила и војводе Мирка и израчунавање висине тијела на основу скелетних остатака извршила је иста екипа, истог дана (6. IX 1986) и истом методиком.

Код свих измјерених духовних и свјетовних личности констатовано је присуство *ossa suturalia suture lamdoides*, као и присуство *foramen mastoideuma*. Ове констатације имају велики епиге-

²² Исто (289)

²³ Исто

²⁴ Исто

²⁵ У оквиру конзерваторско-рестаураторских радова и обнове Цетињског манастира и Програма мјера за коначну презентацију гробница књаза Данила и војводе Мирка Петровића, извршено је остеоолошко мјерење и проучавање духовних и свјетовних личности у овом Манастиру. Мјерења су изведена неколико дана након отварања гробова и измијештања костију књаза Данила и војводе Мирка. Радови су изведени уз дозволу Републичког завода за заштиту споменика културе Цетиње и Митрополије црногорско-приморске.

нетски значај, јер ови знаци, као што се зна, говоре о сродничким везама међу њима.²⁶

Када се говори о расту становништва из прошлог и ранијих вјекова, треба полазити од сазнања да је тада просјечна висина тијела била мања и да се брзо повећава посљедњих неколико деценије. У антропологији је опште прихваћена, па и доказана, чињеница да се акцелерација раста и развоја интензивира од почетка нашег вијека и да се тај биолошки феномен XX вијека одвија у свим земљама свијета, захватајући све старосне групе и оба пола.

У физичкој антропологији та акцелерација најчешће се открива упоређивањем просјечних вриједности савремене популације са одговарајућим подацима из прошлог вијека. Данашња новорођенчад имају већу дужину и масу тијела; раније настаје пресјек или прекрст кривих раста висине тијела, обима груди и главе; раније ничу зуби; већи су општи размјери тијела; раније настаје полно сазријевање; раније се стабилизује раст; већи су коначни размјери тијела; каснији је климакс и повећава се просјечни животни вијек. Акцелерација раста и развоја не односи се само на тјелесни развој него и на психички и полни, као и на неке друге промјене код савремених нараштаја.

Антрополошка истраживања на Дурмиторцима показала су да се висина тијела у овој популацији повећава 0,74 см по деценији (таб. I). Значи, акцелерација раста и развоја захватила је Црногорце и тај процес протиче у овој популацији доста интензивно. Сви соматски и краниометријски параметри акцелерирају, осим сједеће висине тијела. Овај показатељ има, насупрот другим карактеристикама, тенденцију релативног опадања у односу на истраживања која су ближа почетку нашег вијека (таб. I).

Вукови савременици о антрополошким карактеристикама Црногораца

Прва антрополошка испитивања становништва са подручја Црне Горе почела су много прије Вука. Почели су их инострани истраживачи, наши сусједи, Италијани, прво Razzi S.,²⁷ касније Fortis A.²⁸

Razzi је још 1595. године описао становништво из Боке, која је тада била у саставу јужне Далмације (да су: „висока раста, дугачка лица, да су румени и тамне пути. Тијело им је снажно и способно да поднесе сваки терет. Вјешти су у свим пословима,

²⁶ О детаљнијој остолошкој обради духовних и свјетовних личности видјети код Ивановић Б. и Томазо—Равник Т. (Рад у рукопису).

²⁷ Razzi S.: Исто

²⁸ Fortis A.: Viaggia in Dalmazia — Venezia, 1774.

интелигентни су. Увијек су весели. Истрајни су у раду. Жене су снажне, стасите и лијепе“).

Акцелерација морфолошких параметара одраслих Дурмитораца за 40 година

Таб. I

Параметри	Аутори и године испитивања						Разлике 1969:1937
	Малеш Б. 1932.		Валшик Ј. 1937.		Ивановић Б. 1969.		
	N	$\bar{X}$	N	$\bar{X} \pm S$	N	$\bar{X} \pm S$	
Висина тијела	100	178,3	97	177,4 $\pm$ 0,52	120	179,98 $\pm$ 0,45	2,5
Сједећа висина	100	93,4	97	92 $\pm$ 0,50	119	83,88 $\pm$ 0,35	—8,9
Дужина главе	100	18,7	97	18,5 $\pm$ —	119	19,22 $\pm$ 0,60	0,7
Ширина главе	100	15,9	97	16,0 $\pm$ —	120	16,42 $\pm$ 0,40	0,4
Ширина лица	100	14,5	97	14,4 $\pm$ —	120	15,09 $\pm$ 0,45	0,6
Ширина доње вилице	100	13,3	97	11,2 $\pm$ —	121	11,79 $\pm$ 0,60	0,5
Висина носа	100	5,7	97	5,7 $\pm$ —	119	5,73 $\pm$ 0,38	0,03
Ширина носа	100	3,5	97	3,6 $\pm$ —	119	3,86 $\pm$ 0,36	0,02

У Вукову периоду мало је научника који антрополошки испитују становништво Црне Горе. Али је зато неколико иностраних путописаца и научника других дисциплина који се све чешће баве Црном Гором и њеним народом.

На високи раст и карактеристичне физичке особине Црногораца упозорава руски путописац Броневскиј В. (Ровински П. 1909), из прве деценије прошлог вијека. Броневскиј (1805—1810)²⁹ пише да је владика Петар I стално окружен многобројном свитом, истичући да су „вitezови његови или гвардија — прави дивови; див-јунаци; најмањи међу њима није мањи од 2 арш. и 12 верш; напред је ишао великан од 3 арш.“.

Нешто касније је њемачки путописац Ebel W. (1841) писао да су: „Мушкарци и жене с јаком грађом тијела чинећи висок раст“.³⁰

Vialla (1820) пише да су Црногорци врло високи и сразмјерно лијепо развијени, са правилним цртама лица. Сви имају брке. Косу обично носе до чела. Већина мушкараца има дугу браду или се ријетко брију.³¹

²⁹ Равиньский П.: Черногория в ее прошлом и настоящем — Т. II, часть 1, Санктпетербург, 1909.

³⁰ Ebel W.: Zwölf Tage auf Montenegro. — Berlin, 1842.

³¹ Vialla de Sommieres: Историјско и политичко путовање кроз Црну Гору — „Овдје“, мај, Титоград, 1974 (превод Ацић М.).

Послије Вукове смрти, нарочито крајем XIX вијека, Црногорци, као мало који народ, све више привлаче пажњу ондашњих водећих антрополога.

Frilley G. et Wlahovitj J. (1876) објављују обимно дјело у Црној Гори, у којем пишу о физичком изгледу народа.³² По њима, црногорски народ није могуће сврстати у заједнички тип и одредити му карактеристике, како се то више пута до тада покушавало.

На малом простору Црне Горе виде се различити типови који се јављају у појединим крајевима ове земље. Највећи дио становништва чини прави словенски тип, али са бројним изузецима. Славенском типу, по овим ауторима, припадају особе са: равним тјемом, јако хоризонталним вилицама, кратким носем, правим или благо конкавним, мало проширеним у основи са заокруженим луком; малим очима, удубљеним, праволинијским, скоро састављеним обрвама, мало савијеним на горе и споља; уског чела, са истакнутим јагодицама; горњом уском усном; плавом косом, плавог или смеђег ока.

Поред славенског типа, срета се антички тип који има: уздигнуто испупчено чело, скоро округлу лобању, прав профил, увучене јагодице, размакнуте обрве у облику лука, орловски нос, широко отворено око, пријатна уста, добро заокружену лобању. Такав је по њима био Петар Стефанов Вукотић, потпредсједник Сената, таст књаза Николе I, који је присуствовао етнографској изложби у Москви и био „предметом општег дивљења“.

У становништву Црне Горе, и поред „ове збрке физичких обиљежја“, аутори издавају три карактеристична типа.

Црногорци, становници подловћенске Црне Горе, који су различитог стаса, јер поред високог, сретају се, чешће, људи средњег раста. Тијело им је добре конституције, суво и нервозно, никада утојено. Удови су веома мишићави. Коса је најчешће кестењаста; око мање-више свијетло и врло живо; често се налази црна коса и гараво око.

Становници Брдâ имају још постојаније спољне особине; крупнији су од Црногораца, што се веже за њихову исхрану; коса свијетла, често врло плава, око плаво или смеђе. Овај тип мало подсећа на тип швајцарског горштака.

Црмничани и Бјелопавлићи имају велики број људи врло високог стаса, више смеђи него плави, врло снажни, грађени понекад као колоси. Импозантни су у свом гордом држању. Сви имају тамну кожу; трбух је удубљен, захваљујући ношењу за појасом правог арсенала; груди су им широке; рамена јака.

Са краја прошлог вијека посебно су значајни радови Ровинског П. и Деникера Ј.

³² Frilley G. et Wlahovitj Z.: *Le monténégro contemporain* — Paris, 1876. (превод Р. Влаховић)

Ровински³³ у свом познатом и опширном дјелу пише и о физичком типу Црногораца. Раст Црногораца је изнад средњег, смаatraјући при томе већи број људи виших од 170. цм, а рачунајући средњи раст од 160—170 цм. Ровински је имао 168 цм и сматрао је себе човјеком малог раста. Међу највишим људима био је пивски капетан Јован Кецовић, са преко 2 м. Међу млађим људима, запажа Ровински, има доста оних који не заостају за његовом вишином. Високом расту Црногораца одговара складност и сразмјерност свих дјелова тијела.

За Црногорце, као и за антрополошку науку у цјелини, особито су значајни радови Деникера Ј., који је путујући 1880. године по ондашњем Далматинском приморју запазио разлику између становништва „копнене Далмације“ — како он каже — и Боке. Становништво Боке Деникер је издвојио и описао као посебну расу и назвао је динарском или јадранском расом.³⁴

По Деникеру се *Homo adriaticus* одликује високим растом (167—172 цм), високо сведеном или округлом главом (*index cephalicus*: 85—86), тамним комплексијама, таласастом косом, дугуљастим лицем, танким и правим или орловским носем и свијетло-мрком кожом. Сјеверни Далматинци, или, како их он назива, „Власи“ (*Les Murlaques*), разликује се од Бокеља читавим низом показатеља.

Од постављења динарске расе, па све до данас, пише се о њој и то како од иностраних, тако и домаћих научника. Нема, слободно се може рећи, ниједног познатијег нашег антрополога, особито до другог свјетског рата, а да се није бавио проблемом динарске расе, динарским типом или динарским варијететом (Жупанић Н., Малеш Б., Шкерљ Б. и др.). Иностране научнике, од најстаријих времена па све до наших дана, живо занимају Црногорци и испитивање Динараца. Валшик Ј. (1937)³⁵ чак је на дурмиторском становништву описао нови подтип и назвао га *дурмиторски подтип* који се одликује: високим, или чак врло високим, растом, великом главом, хипербрахикефалијом, црним или плавим очима, косе црне или мрке, правим или искривљеним носем и јако широким лицем.

Од најновијих радова особито су занимљиви радови Пулјаноса А.,³⁶ грчког антрополога. Он, на основу испитивања становништва са Дурмитора и ширих простора Балкана, смјело и категорички тврди да су Црногорци аутохтоног поријекла и да припадају епиротској (континенталној) морфолошкој варијацији Ев-

³³ Ровински П.: Исто

³⁴ Deniker J.: La population de la Dalmatie — Bill. Soc., Anthr., Paris, 1886.

³⁵ Valšik J.: Etudes anthropologiques sur les Monténégrins du Durmitor. L'Anthropologie, T.47, 3—4, Paris, 1937.

³⁶ Pulianos A.: Montenegrins versus other Balkan peoples — ADJ, Посебна издања, 3, Београд, 1976.

ропљана. Епироти су, по Пулјаносу, много дуже на европском тлу од Медитераноида и он их сматра потомцима горњопалеолитских Европљана. По њему су Црногорци, са средњом висином тијела од 179,63 цм, највиши људи у Европи и слични су и сродни са Епиротима у сјеверној Грчкој.

Иако је у тако дугом периоду, нарочито послје Вука, објављено толико антрополошких радова о Црногорцима од истакнутих домаћих и водећих свјетских антрополога, може се слободно тврдити да још увијек недовољно познајемо антрополошке особине Црногораца, као и других наших народа. Њихово познавање тражи провјерене резултате више научних дисциплина природних и друштвених наука. Значи, свих наука. Јер, антропологија обухвата све науке које се баве човјеком. Једино је, изгледа, сасвим неспорно а то је да Црногорци по висини тијела спадају не само међу највише народе у Европи него и на свијету³⁷ (сл. 1).

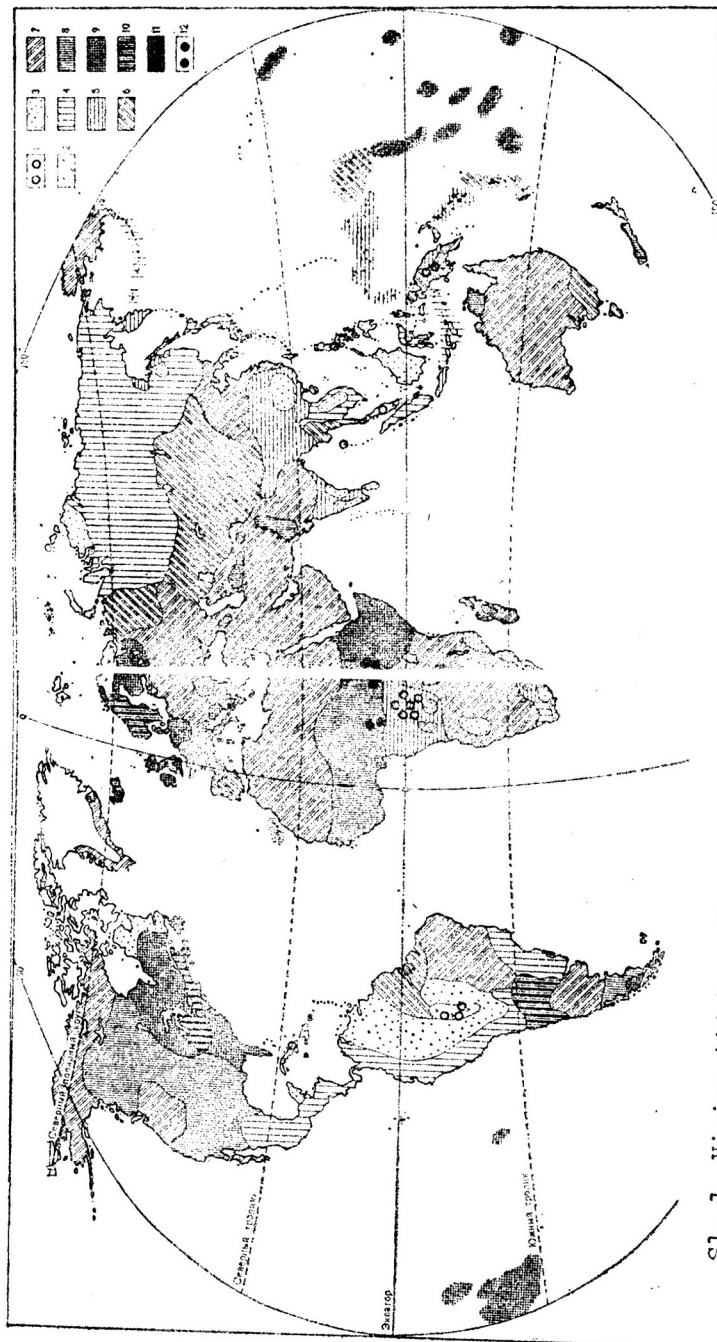
При упоређивању појединих антрополошких карактеристика појединих народа, па и висине тијела, или упоређивању становништва једног те истог народа, који живи у различитим условима, никако се не може говорити о „бољем“ или „горем“ физичком развоју било ког народа или било које популације. Морфолошке и физиолошке разлике појединих народа на појединим дјеловима екумене различите су из историјских разлога и утицаја читавог комплекса абиотичких и биотичких фактора као узајамног дјеловања и међудјејства човјека и конкретне средине. Савремена генетика данас је јасно и недвосмислено утврдила да сви људи на свијету, без обзира на расну, односно популациону припадност, припадају једној истој врсти — врсти *Homo sapiens*, и да сви људи на свијету имају једнак број хромозома. Човјек се, дакле, мора увијек посматрати у јединству са средином која га окружава и на кога дјелује више фактора. Давање предности једним над другим факторима често доводи до „биологизације“ или пак „социологизације“, а обје су крајности неприхватљиве и ненаучне. Дјејство средине на човјека, и обратно, не тумачи се више праволинијски, као раније. Човјек као врста одликује се огромном промјенљивошћу морфолошких и физиолошких особина, и мора се стално посматрати у јединству са средином која га окружава.

За савременог човјека и човјечанство нашег времена и данас је актуелна Вукова максима да је „прва (је) и најпотребнија наука: познавати себе“.

Закључци

Вук Стефановић Карачић међу првим је нашим истраживачима који је описао Црногорце и с правом констатовао да су они

³⁷ Алексејев В. П.: Географија човеческих рас. — „Мисл“, Москва, 1974.

Sl. 1. Visina tijela muškaraca na zemljinoj kugli

- 1) manje od 153,0 cm; 2) 153,0-155,4 cm; 3) 155,5-157,9;
- 4) 158,0-160,4cm; 5) 160,5-162,9 cm; 6) 163,0-165,4cm;
- 7) 165,5-167,9cm; 8) 168,0-170,4 cm; 9) 170,5- 172,9cm;
- 10) 173,0-175,4cm; 11) 175,5-177,9cm; 12) više 177,9cm.

(Алексеев, 1974.)

високи, стасити, јаки и здрави људи. Касније егзактна антрополошка истраживања показала су да Црногорци по висини тијела и тјелесним одликама спадају међу највише људе на свијету и да су складно развијени (сл. 1).

Петар II Петровић Његош био је у свом времену, по Вуку, највиши и најљепши човјек у Црној Гори, иако су Црногорци и тада растом били међу највишим народима у Европи. Његош је заиста био виши од просјечне висине не само ондашњих, већ и данашњих Црногораца. Одликовао се натпросјечном висином и складно развијеним тијелом.

Најновија остеолошка испитивања Његошевих претходника и наслједника говоре о томе да је Владика Раде био виши од неких својих претходника из династије Петровића, а нарочито је био виши од својих слједбеника књаза Данила и војводе Мирка.

Књаз Данило Петровић био је ниског раста (161,1 цм). Његова висина израчуната је на основу мјерења скелета и по методи Манувријера.

Војвода Мирко Петровић био је вишег раста од књаза Данила, али много нижи од Његоша. Израчуната висина тијела војводе Мирка износи 163,4 цм.

На лобањама књаза Данила и војводе Мирка утврђено је присуство *ossa suturalia suture lamdoides* и *foremen mastoideum*, што говори о њиховој сродности.

Пратећи акцелерацију раста и развоја у посљедњих неколико деценија, може се закључити да је тај процес захватио црногорску популацију и да она протиче доста интензивно (таб. I).

Вукови савременици дали су драгоцјен прилог антрополошком познавању Црногораца, а нарочито антрополози с краја прошлог и почетка овог вијека. На становницима Боке описана је динарска или јадранска раса, а на становништву Дурмитора посебан подтип назван дурмиторским.

